

Qacar dövrünə aid bir xalça - şaha layiq...

Qacarlar dövründə (1795-1925-ci illər) toxunan xalçaların bir çoxu təbii ki, iri ölçüdə olmaları və möhtəşəm naxışları ilə fərqlənirdi. Qacar üslubuna aid olunan xalçaların bir özəl cəhəti də onların üzərində sülalə şahlarına aid portretlərin təsvir olunmasıydı. Əslində bu, şərq xalçaçılıq sənətində yenilik sayılmalıdır. Çünki xalçada ilk dəfə olaraq hökmdar, şah portretlərinin geniş təsviri məhz Qacarlar dövrünə (XVIII əsrin sonu-XX əsrin əvvəli) təsadüf edir. Buna nümunə olaraq Moskvada Şərq Xalqları İncəsənəti Muzeyində saxlanılan çoxfiqurlu xalçalar misal ola bilər. Qacar üslubunda yaradılmış xalçaların öz məzmunu etibarilə eyni üslubun rəngkarlığına bənzəri var. Buna aid bir sıra xarakterik cəhətləri qeyd etmək vacibdir. Ən başlıcası isə budur ki, həmin xalçalarda portret, mənzərə, ov, məişət və dini süjetlərə tez-tez rast gəlinir...

Xalçalar toxuma dəzgahlarında (xanalarda) yaradılırdı. Belə dəzgahlar xüsusi detallarına görə oxşar olsalar da, ölçü və mürəkkəbliyinə görə fərqlənirlər. Dəzgahların da bir neçə forması olub: Üfqi və şaquli dəzgahlar. Ən sadə forması isə üfqi dəzgahlardır; onu yerdə quraşdırmaq və yanlardan dəstəkləmək mümkündür. İplərin lazım olan gərginliyi isə kəmərlər vasitəsilə əldə edilir. Rahat sökülüb-yığıldığına görə bu tip dəzgahlar köçəri tayfalar üçün daha münasib idi. Üfqi dəzgahlarda toxunmuş xalçaların sayı bir qayda olaraq azlıq təşkil edir, keyfiyyət baxımından isə onlar peşəkar dəzgahlarda toxunmuş xalçalardan geridə qalırlar...

Qacarların xalçaçılıq nümunələrini həmin dövr rəssamlarının rəngkarlıq

əsərlərində də görmək olur. Belə ki, şahlar və ya zadəganlar təsvir edilərkən fonda zəngin naxışlı xalçalar diqqəti cəlb edir. Onlar həm də tablounun ahənginə uyğundur,

kompozisiyanı tamamlayır. Bu zənginlik bilavasitə hakimiyyəti idarə edən şahın sosial statusuna uyğun göstərici kimi təsvir olunurdu. Bizim fikrimizcə, XVIII əsrin sonu-XIX əsrin əvvəllərində yaradılan xalçalar birbaşa şahların nəzarətindəydi və hər biri onların zövqünə uyğun şəkildə toxunurdu. İstər mövzu, istər kompozisiya, istər ornamentallıq, istərsə də rəng qamması baxımından. Ən azından belə qənaətə gəlməyimiz bir şeydən qaynaqlanır: O səbəbdən ki, - Qacar dövrünün ümumilikdə bütün incəsənətinə nəzər salsaq, görürük ki, hər bir sahədə sanki bir möhür kimi Qacar nişanı vurulubdur; bu nişan, ya hər hansı bir Qacar sülaləsindən olan şahın portreti, ya da Qacarların siyasi emblemi, məsələn, bayrağı və ya gerbi, qılınclı şirin və günəşin təsviri - Şiri-Xurşid olacaqdı. Belə qənaətə gəlirik ki, bu möhtəşəm sülalə özünü əbədiləşdirmək, hökmdarlığını ifadəli şəkildə göstərmək üçün nəinki siyasətdə, o cümlədən təsviri sənətdə də iz qoymağı qarşısına məqsəd qoyubmuş...

Nigar Yunus
Rəssam-sənətsüinas

“Fətəli şah xalçası”. Kaşanda toxunan bu xalça XIV əsr hicri-qəməri tarixinin əvvəlinə aiddir. Kitabəsinin üzərində “Sultan Fətəli şah Qacar” yazılıb. Fətəli şah Qacarin (1797-1834) özünün və sarayının dəbdəbəsi, əzəməti barədə bir çox mənbələrdə xüsusi olaraq qeyd olunur. Bu göz oxşayan xalçada görünən mərmər dəri, cazibədar və təsiredici gözlər, cəvahiratla bəzədilmiş saqqal və təmtəraqlı geyim Fətəli şahı xas cəhətlərdəndir. Şah tam mərkəzdə ayaqüstə təsvir olunub. Arxa planda cavan oğlan fiquru (şahın xidmətçisi) vardır. Xalçanın kənarlarındakı ana - bala haşiyələr diqqəti xüsusi cəlb edir. Yüksək keyfiyyətli materiallarla birləşən bütün bu xırdalıqlar, incə toxunuşlar və zərif rənglər bu xalçanın əzəmətinə yaraşır verir. Bəhs olunan xalça o xalçalardan biridir ki, özünün adı ilə də məşhurdur. “Fətəli şah xalçası” o xalçalardandır ki, Kaşanda merinos cinsli Avstraliya qoyununun yunundan toxunubdur. “Möhtəşəm xalçalar” bir istilah olaraq Kaşan xalçaçılıq məktəbi üçün xarakterikdir. Belə xalçalar barədə çox sözlər, çox təriflər söylənilib. Parça fabrikləri olan Kaşanın bir çox fabrikləri merinos yununu əyirib ipə

bu haqda, Kaşanda merinos yunundan istifadə barədə öz kitabında xüsusi olaraq qeyd etmişdir. Lakin Sesil Edvard həmin xalçaları “möhtəşəm” yerinə, nə üçünsə “Hacı Molla Hüseyn” adlandırır. Bəlkə də Hacı Molla Hüseyn “möhtəşəm” adı ilə tanınıb və çox ehtimal ki, o, xalçanı toxuyan ustanın özü də ola bilərdi...

“Fətəli şah” xalçasının uzunluğu 1 metr 91 sm., eni isə 1 metr 38 sm.-dir; xovu 2 mm. Xalçanın toxunuşunda 9 rəngdən ibarət xalça ipindən istifadə olunub: sürməyi, mavi, açıq füzəyi, yaşıl, açıq yaşıl, boz, açıq qəhvəyi, noxudu, fil sümüyü rəngi; Bu möhtəşəm xalçanın əsas məziyyəti - onun məxmər kimi nazikliyəndə və ilmələrin nisbətən seyrəkliyəndədir. Bu da onun yüksək ustalılıqla, zərif toxunuşla araya-ərsəyə gəlməsindədir.

Xalçanın əsas bədii kompozisiyası şahın bilavasitə sarayda təsvir olunmağındadır. Hətta bir maraqlı ayrıntı da - xalçanın özündə başqa xalçanın təsvir olunmağındadır. Yəni şahın ayağının altına saray xalçası sərilib və